فصل

تعاریف ارتباطات بین‌الملل

❖ اهداف آموزشی

- ❖ بررسی و تشریح ارتباط بین‌الملل از دیدگاهای مختلف
- ❖ مقایسه روابط بین‌الملل با ارتباطات بین‌الملل
- ❖ شرح ارتباطات بین‌الملل و ویژگی‌های آن
- ❖ تاریخچه ارتباطات بین‌الملل
- ❖ تشریح ماهیت ارتباطات بین‌الملل

ارتباطات بین‌الملل

عبارت از جریان‌های ارتباطی است که به مرزهای سیاسی، جغرافیایی و نژادی خاصّی محدود نمی‌شود و فرایند ارتباط را در سطح جهان، بر اساس قراردادها، قوانین و حقوق بین‌الملل ممکن می‌سازند.

در بررسی سیر تاریخی این پدیده بایستی انتشار اخبار در مطبوعات را سرآغاز نقش ارتباطات جمعی در روابط بین‌الملل و شکل‌گیری ارتباطات بین‌الملل دانست. گرچه نخستین نشریات چاپی، تجاری بودند، امّا دولت‌های اروپایی از آنها بهره‌برداری سیاسی کرده و برای اولین بار، از حدود سال ۱۶۲۰، اخبار و اطلاعات سرزمین‌های دور در نشریات چاپ شد و دولت‌های اروپایی از راه انتشار و نظارت بر این اخبار و مقالات، به ترویج و ترغیب به سمت و سوی سیاست‌های مورد نظر خود پرداختند. ابداع تلگراف تصویری، در دوره انقلاب کبیر فرانسه و سپس تلگراف مورس، تأسیس راه آهن و استفاده از ماشین چاپ، ماشین بخار و بهره‌برداری سیاسی و تجاری از سایر انواع ارتباطات؛ مانند تلفن، تأثیری عمیق بر روابط بین‌الملل و ارتباطات بین‌الملل گذاشت و این‌گونه از ارتباطات را وارد مرحله تحوّل جدیدی کرد. در این میان، تلگراف و تلفن با غلبه بر زمان و مکان در برقراری ارتباطات صوتی و مکتوب، ارتباطات را در عرصه بین‌المللی، متحول کردند.

در سال ۱۸۹۵ با اختراع دستگاه ارتباط بی‌سیم و رادیویی و استفاده از امواج برای انتقال پیام‌های گوناگون انسانی، انقلابی جدید در زمینه ارتباطات به وجود آمد و موقعیت انحصاری وسایل ارتباطی چاپی را از بین برد. در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم، با تکمیل فنّ عکاسی و فیلمبرداری، ساختن صفحات ضبط صوت و دستگاه گرامافون و تهیه وسایل نمایش و انتقال عکس‌ها و تصویرهای متحرک از راه‌های دور، وسایل نوینی از جمله سینما و رادیو و تلویزیون برای ارتباطات بین‌الملل به‌کار گرفته شدند و استعمارگران با به کارگیری این وسایل نوین، به استعمار فکری و فرهنگی مستعمره‌نشینان و مردم سایر کشورها پرداختند.

بشر در نیمه‌ی دوم قرن بیستم، شاهد تحوّلات فناورانه‌ای در عرصه ارتباطات بود؛ که با ورود رایانه به‌عنوان جزء جدایی‌ناپذیر سیستم‌های ارتباطی به انقلاب اطلاعات و ارتباطات منتهی گردید.

از جمله پژوهشگران عرصه‌ی ارتباطات بین‌الملل در نیمه دوم قرن ۲۰ می‌توان بـه «ویلبـر شـرام» اشاره داشت. به‌وقوع پیوستن دو رویداد جهانی در ۱۹۵۶ یعنی ورود تانک‌های شـوروی بـه خـاک «بوداپست»، برای سرکوب شورش مجارستانی‌ها و حمله به خاک مصر توسـط انگلـیس، فرانسـه و اسرائیل اشغالگر، موجب شد، تا یکی از تحقیقات عمده‌ی شرام در حوزه ارتباطات بـین‌الملـل شـکل گیرد و کتاب «یک روز در جهان مطبوعات»، توسط وی منتشر شود. مطالعات شرام، موجب شد؛ تا حوزه‌ی مطالعات و ارتباطات بین‌الملل، به‌ویژه جریانات و رویدادهای جهانی، کـه توجـه بسـیاری از پژوهشگران را در دهه‌ی ۱۹۸۰ به‌خود جلب کرده بود، گسترش یابد.

در عصر حاضر، با انفجار اطلاعات و گردش سریع آن، در جزئی‌ترین ابعاد روابط فراملّی، مولتی‌مدیا و بزرگراه‌های اطلاعاتی، به مثابه اجزای جدایی‌ناپذیر ارتباطات بین‌الملل در عرصه روابط بین‌الملل به‌شمار می‌روند.

تحوّلات دو دهه‌ی اخیر، در این زمینه، بی‌سابقه بوده؛ به طوری‌که شرکت‌های ارتباطاتی به طرز موفقیت‌آمیزی جهت افزایش قدرت خود در بازارهای رسانه‌ای در یکدیگر ادغام شده‌اند و از همین رو مجموعه‌ای از شرکت‌ها از طریق همیاری به وجود آمده‌اند؛ که مؤسسات ارتباطات جدید را بنیان نهاده‌اند. در کنار این روش، که شرکت‌های ارتباطاتی را در طول هم قرار داده، شرکت‌های ارتباطاتی دیگری نیز وجود دارند؛ که در رابطه با صنایع دیگر نیز با هم در ارتباطند و به عبارت دیگر دارای انسجام عمودی و در عرض هم هستند.

شرکت‌های ارتباطات جهانی، به موازات گسترش کمّی، راهبردهای بازاری خود را نیز در سطح جهانی گسترش می‌دهند. آنها با افزایش قدرت و با استفاده از منابع عظیم خود می‌توانند، دولت‌های ملّی را در جهت اجرای سیاست‌هایشان تحت فشار قرار دهند.

▣ ماهیت ارتباطات بین‌الملل

ارتباطات بین‌المللی، محصول تکنولوژی‌های جدید ارتباطی، انقلابی جهانی به شمار می‌رود، که به نابودی یا کمرنگ شدن مرزهای ملّی و تقویت هویت جهانی و فرهنگ بین‌المللی، انجامیده است. این‌گونه از ارتباطات که یک فراگرد بین‌المللی به شمار می‌رود، به مرزهای سیاسی، عرصه‌های جغرافیایی و سیستم‌های اقتصادی محصور نشده و حرکت و ترافیک اطلاعات، عقاید، ارزش‌ها و مواد ارتباطی را در سطح جامعه بین‌المللی در بر می‌گیرد.

این فراگرد، که بی‌توجه به هرگونه مرزبندی سیاسی و چهارچوب‌های جغرافیایی و تفاوت‌های اقتصادی به انتقال پیام می‌پردازد؛ نه از نظر محتوا و نه از نظر محل، صرفاً یک پدیده‌ی ملی نیست و حتی سیاست‌ها و برنامه‌های ارتباطی ملی را نمی‌توان بدون توجه به مسائل و میثاق‌های بین‌المللی طرح‌ریزی و اجراء نمود. بنابراین دولت‌ها موظّفند، با توجه به پیوستگی آنها با پیوندهای بین‌المللی، که بخشی از پروسه جهانی‌شدن به شمار می‌رود، فعالیت خبرگزاری‌ها و فرستنده‌های رادیو-تلویزیونی در سطح بین‌الملل، تناسبات فرهنگی بین ملت‌ها در عرصه‌های گوناگون مانند سینما، مطبوعات و کتاب، ارتباطات ماهواره‌ای، امور پستی و مخابراتی و... را شامل می‌شود.

البته، شکل سنتی ارتباطات بین‌الملل، بر ارتباطات میان‌فردی گروه کوچکی از نخبگان ملی استوار بود؛ اما فناوری‌های نوین ارتباطی و ورود بازیگران غیر دولتی به عرصه دیپلماسی، باعث شده، شیوه‌ی تازه‌ای از دیپلماسی ایجاد شود؛ که به افکار عمومی توجّه بیشتری نشان می‌دهد. این جریان نوین اطلاعاتی، تحت عنوان دیپلماسی عمومی، با کمک فناوری نوین ارتباطی رشد یافته است.

با این‌همه، ارتباطات بین‌المللی و جهانی، به معنای ارتباطات همگانی نیست؛ همچنان‌که جهانی بودن به معنای همگانی بودن نیست. همه نمی‌توانند از مزایای ارتباطات جهانی استفاده کنند؛ چرا که عنصر ثروت در این مسأله شرط لازم است.

❐ کارکردهای ارتباطات بین‌الملل

برخی از کارکردهای امروز ارتباطات بین‌الملل را می‌توان این‌گونه دانست:

۱- اقناع افکار عمومی و توجیه سیاست‌ها؛ ارتباطات بین‌الملل در عرصه روابط بین‌الملل نقش مهمی ایفا می‌کند. کشورها سعی می‌کنند با ابزار رسانه‌ای و ارتباطی بین‌المللی، به اقناع افکار عمومی و توجیه سیاست‌های خارجی خود پرداخته و این‌گونه منافع و اهداف ملی خود را در صحنه‌ی بین‌المللی دنبال کرده و جایگاه خود را در نظام بین‌الملل ارتقاء دهند؛ چراکه امروزه برخلاف گذشته، به‌جای برتری نظامی، توانایی یک کشور در استفاده از رسانه‌ها قدرت جهانی یک کشور را تعیین می‌کند.

۲- وسیله‌ای در مسیر جهانی‌شدن؛ ارتباطات بین‌الملل در عین اینکه بارزترین و روشن‌ترین وجه فرایند جهانی شدن محسوب می‌شود، به‌عنوان یک ابزار در دست قدرت‌های بزرگ در جریان پروژه جهانی‌شدن و ایجاد نظم نوین جهانی، به انگیزه سلطه بر جهان، ایفای نقش می‌کند. امروزه، آمریکا به‌عنوان بزرگترین قدرت سیاسی سعی دارد، با در اختیار گرفتن رسانه‌های بزرگ دنیا، نظم جهانی را به صورت یک قطبی و تحت کنترل خود رقم بزند.

۳- دسترسی آسان به اطلاعات.

❐ اجزاء تشکیل‌دهنده ارتباطات بین‌الملل

سیستم ارتباطات بین‌الملل از زیرسیستم‌ها و اجزائی ساخته شده، که باهم متناسب، مرتبط و متعامل هستند.

اندام‌های اصلی این سیستم عبارتند از:

۱- خبرگزاری‌های بین‌المللی؛ مراد، خبرگزاری‌هایی هستند که اخبار خام را از سراسر جهان جمع‌آوری و بعد از پرورش آن‌ها، مجدداً در سراسر جهان منتشر می‌کنند. امروزه چهار خبرگزاری آسوشیند پرس(آمریکا)، یونایتدپرس(آمریکا)، رویترز(انگلیس) و فرانس پرس(فرانسه) در چنین قلمرویی فعالیت می‌کنند.

اخبار فعلی جهان نیز غالباً از طریق این خبرگزاری‌ها تأمین شده و خبرگزاری‌های هر کشوری از جمله مشترکان این خبرگزاری‌ها به‌شمار می‌روند.

۲- رسانه‌های ملی و محلی؛ مراد، رسانه‌هایی هستند که در سطح یک کشور یا بخشی از یک کشور فعالیت می‌کنند، اعم از خبرگزاری‌ها، مطبوعات، رادیو و تلویزیون.

۳- رسانه‌های منطقه‌ای؛ مراد، رسانه‌هایی هستند که از نظر منشأ، متعلق به یک کشور خاص، ولی دارای حوزه نفوذ منطقه‌ای هستند. مهمترین رسانه‌های منطقه‌ای کنونی عبارتند از: خبرگزاری آلمان، کیودو (ژاپن) و اسپانیا.

⊡ رهیافت‌های ارتباط بین‌المللی

چهار پذیره یا رهیافت اساسی، ویژگی فعالیت‌های دانشمندان، حکومت‌ها، دست‌اندرکاران، رسانه‌ها و یک یک شهروندان را در زمینه ارتباط بین‌المللی در نیم قرن گذشته تشکیل داده است. مولانا به‌عنوان متخصص این عرصه، چهار نگرش مذکور را این‌گونه می‌داند.

۱- نگرش و رهیافت آرمانی، انسانی؛ این نگرش ایده‌آلیستی، ارتباطات بین‌المللی را ابزار نزدیک کردن مردم و ملت‌ها و یاری‌گر سازمان‌های بین‌الملل در جهت خدمات‌دهی به جامعه جهانی می‌داند. این رهیافت سعی در افزایش تفاهم میان ملت‌ها و مردم، برای رسیدن به صلح جهانی دارد و ارتباط بین‌الملل را عامل ارتقای این تفاهم و دست‌یابی به صلح جهانی می‌داند.

۲- نگرش نوآیینی سیاسی؛ این ره‌یافت به ارتباط بین‌المللی به‌چشم آوازه‌گری (پروپاگاندا)، رویارویی ایدئولوژیک، تبلیغ تجاری، آفرینش اسطوره‌ها و تکرار مکررات می‌نگرد و از کاراکتری اقتدارگرا و توتالیتر برخوردار بوده و از ارتباطات، درک یک سویه‌ای دارد. از همین‌رو بر حاکمیت‌های متمرکز و سازمان‌دهنده تأکید می‌کند.

۳- اطلاعات به مثابه قدرت اقتصادی در حوزه نظام بین‌الملل؛ این رهیافت بر اطلاعات موجود در بافت بین‌الملل، به‌عنوان قدرت اقتصادی می‌نگرد. این نوع نگرش که موجب غرب‌زدگی کشورهای پیرامونی و کمتر توسعه‌یافته شده، ترغیب‌کننده اتکاء به توسعه بین‌المللی، معاملات بازرگانی، بازاریابی، تجارت، نوسازی و انتقال فناوری است.

۴- اطلاعات به مثابه قدرت سیاسی؛ رهیافت چهارم به اطلاعات به شکل اخبار و داده‌ها، به‌عنوان کالایی خنثی و خالی از ارزش می‌پردازد. این در حالی است که مضامین فرهنگی کشور انتقال‌دهنده اطلاعات نیز به‌همراه اطلاعات منتقل می‌شوند.

گرایش‌های ذکر شده نشان می‌دهند، که چگونه حکومت‌ها، دانشمندان و مسؤلان رسانه‌ها به تعریف گنجایش‌های رو به فزونی ارتباط بین‌المللی در پنج دهه‌ی گذشته پرداخته‌اند.

❐ اشکال ارتباط بین‌المللی

برخی از مهمترین اشکال ارتباطات بین‌الملل را می‌توان این‌گونه دانست:

۱- ارتباط سیاسی بین‌المللی؛ جریان سیاسی اطلاعات، یکی از سنتی‌ترین شکل‌های ارتباط بین‌المللی بوده است. در شکل سنتی، از ارتباطات میان فردی بهره می‌جستند؛ اما با ابداع فناوری ارتباطی نوین و پیدایش بازیگران غیر سیاسی، روش سیاستمداری نوین، بیشتر به توده‌ها و عامه مردم گرایش داشت. پژوهشگران، این جریان نوین اطلاعات را به‌عنوان سیاستمداری عمومی بازشناسی کرده‌اند؛ که از ویژگی‌های مهم آن، اهمیت دادن به آراء عمومی است. دولت‌ها در سایه‌ی پیشرفت‌های تکنولوژیکی ارتباط قادر شدند، پیام‌های خود را به مخاطبان ملی و بین‌المللی هدایت کنند؛ به‌همین جهت، به برپایی بنگاه‌های اطلاع‌رسانی و آوازه‌گری پرداختند. حکومت‌ها سعی می‌کنند، با بهره‌گیری از رسانه‌ها، هویت برتر ملی خود را در عرصه جهانی نمایش دهند. در واقع می‌توان گفت دولت‌ها از دیپلماسی رسانه‌ها در فرایند سیاست خارجی خود بهره می‌برند.

۲- ارتباط اقتصادی بین‌المللی؛ در جهان امروز، فناوری اطلاعات و فرآورده‌های آن و خدمات مبتنی بر اطلاعات، به‌عنوان محوری برای اقتصاد درآمده و ارتباطات دوربرد و بین‌المللی، جزئی حیاتی از هر اقتصاد ملّی به‌شمار می‌رود. اطلاعات، فناوری اطلاعات و ارتباطات امروزه به‌عنوان ثروت و یک منبع ملی بخش مهمی از تجارت فرامرزی را تدارک دیده و صبغه اقتصادی پیدا کرده است؛ چراکه در این نظام، اقتصاد، رو به جهانی‌شدن و بین‌المللی‌شدن است.

۳- ارتباط راهبردی بین‌المللی؛ مراد از این گونه ارتباط همان بعد راهبردی جریان اطلاعات و ارتباطات در سطح بین‌الملل است.

❐ ارتباطات جهانی در عصر حاضر

جریان ارتباطات و اطلاعات بین‌المللی عصر حاضر، معمولاً به طور افقی، میان ساختار نخبگانی در سه سطح متمایز و تا حدودی بین‌المللی رخ می‌دهد:

۱- ارتباط نخبگانی داخلی، اجتماعی‌شدن و مجادله سیاست؛

۲- سیاستمداری نخبگانی قدرت‌های بزرگ و همکاری، تنش‌زدایی یا تن دادن با اکراه؛

۳- نخبگان بین‌المللی و فرامرزی، اجتماعی‌شدن و فعالیت‌ها.

این جریان ارتباطات و اطلاعات درون‌نخبگانیِ تا حدودی جهانی، به حرکت عمودی و فرودی به‌سمت همگان گرایش دارد. البته این سخن بدان معنا نیست که میان نخبگان هیچ رقابتی وجود ندارد؛ بلکه اگر نظام بین‌المللی فعلی را یک کل فرض کنیم، گرایش حفظ نظام محافظه‌کارانه رو به رشد این سطح از فعالیت‌های نخبگان در ارتباط و روابط بین‌الملل، به‌سوی ایجاد خط عمودی پیام‌های بسیار مشابهی گرایش دارد؛ که به‌ظاهر بیشتر در راستای خط عمودی جهانی رشد می‌کند. البته استثنائاتی معین در این مورد و در سطح کارکردی خاص وجود دارد؛ اما به طور کلی از میانه دهه ۱۹۶۰، این نکته ویژگی عمده‌ی روابط بین‌الملل بوده است.

در عصرکنونی، نظام ارتباطات و اطلاعات بین‌المللی در اختیار قدرت‌های بزرگ قرار دارد و این قدرت‌ها با در اختیار داشتن خبرگزاری‌های بین‌المللی جهان و شبکه‌های تلویزیونی بین‌المللی نظیر بی‌بی‌سی (BBC)، سی‌ان‌ان (CNN) و ماهواره‌های ارتباطی جهان، قدرت تجزیه و تحلیل مسائل جهانی را در سطوح محلی، ملی، منطقه‌ای و جهانی تحت تأثیر خود قرار می‌دهند. در این میان، کشورهای جهان سوم و در حال توسعه، که از نظر خبری وابسته به سیستم‌های خبری سه کشور غربی(آمریکا، فرانسه و انگلیس) می‌باشند، به‌خاطر فقر آموزش، ضعف تجهیزات و کمبود بودجه، اطلاعات و نیروی انسانی کارآمد، اطلاعات پرورده اولیه خبرگزاری‌های بین‌المللی را بدون تغییرات اساسی در اختیار پیام‌گیرندگان نهایی قرار می‌دهند و بدین وسیله سیاست‌های نظام‌یافته و هدفمند سه قدرت مهم غربی، در بستری از تکثر، به صورت یک جریان آزاد ارتباطی، تمام مردم جهان را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. بنابراین در عصر حاضر، برای ارتباطات و اطلاعات می‌توان یک نمودار عمودی در نظر گرفت، که کشورهای بزرگ غربی در رأس آن قرار گرفته و نوعی امپریالیسم خبری را به وجود آورده‌اند.

❐ رابطه ارتباطات بین‌الملل و روابط بین‌المللی

ارتباطات بین‌الملل که ناظر به فعالیت رسانه‌های بین‌المللی است، به‌عنوان یک وسیله، مورد استفاده بازیگران حوزه‌ی روابط بین‌الملل، که عرصه امور سیاسی است، قرار می‌گیرد و بازیگران دولتی و غیردولتی این عرصه، با بهره‌گیری از رسانه‌های بین‌المللی، سعی در پیشبرد اهداف و منابع خود دارند. تحوّلات سریع در حوزه ارتباطات، بر مطالعات و تحقیقات مربوط به ارتباطات، اثرات بسیاری در روابط بین‌المللی گذارده و افق‌های جدیدی را در مسائل آن گشوده است. از جمله عوامل اثرگذار در این تحولات، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- توسعه فناوری‌های نوین اطلاعات و ارتباطات، به‌کارگیری آنها و تأثیری که بر ماهیت و محتوای اطلاعات و ارتباطات داشته‌اند.

۲- ازدیاد روزافزون بازیگران صحنه بین‌المللی جریان فراملی در جهان اطلاعات، با انشعابات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی، به‌ویژه در توجهی که به زمینه‌های تجاری، بازاریابی، آموزش و فرهنگ آن داشته‌اند.

۳- علاقه فزاینده‌ای که در مطالعات مقایسه‌ای؛ از قبیل افکار عمومی و تصویرها، به مدد دقت ابزارها، پیشرفت و توسعه وسایل جمع‌آوری، تنظیم، بازیافت و تخصیص داده‌ها، وجود دارد.

خودآزمایی فصل اول

۱- ارتباطات بین‌الملل چیست؟
۲- ماهیت ارتباطات بین‌الملل را نام ببرید.
۳- کارکردهای ارتباطات بین‌الملل را نام ببرید.
۴- اجزاء تشکیل‌دهنده ارتباطات بین‌الملل را نام ببرید.
۵- رهیافت‌های ارتباط بین‌المللی را نام ببرید.
۶- ارتباطات جهانی در عصر حاضر را تشریح کنید.
۷- تفاوت ارتباطات بین‌الملل و روابط بین‌الملل را شرح دهید.

فصل

یونسکو و شبکه‌های رسمی ارتباطات بین‌الملل

❖ اهداف آموزشی

- ❖ تعریف یونسکو
- ❖ سیر ارتباطات در عرصه بین‌الملل
- ❖ ابعاد مختلف تحول رسانه‌ای در حیطه بین‌الملل
- ❖ تعاریف و مفاهیم کاربردی رسانه
- ❖ بررسی نظام‌های ارتباطی

⊡ یونسکو

سازمان علمی، فرهنگی و تربیتی ملل متحد (UNESCO) که به طور خلاصه یونسکو نامیده می‌شود، یکی از سازمان‌های تخصصی وابسته به سازمان ملل متحد است که در سال ۱۹۴۵ تشکیل شد. هدف این سازمان کمک به صلح و امنیت در جهان از راه همکاری بین‌المللی در زمینه‌های آموزشی و علمی و فرهنگی و تربیتی به منظور افزایش احترام به عدالت و قانون‌مداری و حقوق بشر، بر پایه منشور سازمان ملل متحد است.

❐ فعالیت‌های یونسکو

ایجاد مؤسسه بین‌المللی برنامه‌ریزی آموزشی یونسکو برای بهبود برنامه‌ریزی آموزشی در کشورهای جهان در سال ۱۳۴۲.

طراحی و اجرای پروژه‌های با اهمیت فرهنگی و عملی مانند:

- حفاظت از بیوسفر طی برنامه MAB (برنامه انسان و بیوسفر) از سال ۱۹۷۱
- مدیریت منابع آب طی برنامه IHP (برنامه بین‌المللی آب‌شناسی) از سال ۱۹۶۵
- پروژه‌های مربوط به تنوع زبان و زبان‌های در حال انقراض
- شاهکارهای میراث نامکتوب و نامحسوس بشر
- ثبت بین‌المللی حافظه جهانی از سال ۱۹۹۷
- مکان‌های میراث جهانی
- ارتقای آزادی بیان، آزادی مطبوعات و دسترسی آسان به اطلاعات
- ارتقای دسترسی آسان و فراگیر به فناوری اطلاعات و ارتباطات
- ارتقای تکثرگرایی و تنوع فرهنگی در رسانه‌ها
- برگزاری رویدادهای مهم

مدیران کل یونسکو عبارتند از:

- جولین هاکسلی، انگلستان، (۱۹۴۶-۱۹۴۸)
- تورس بودت، مکزیک (۱۹۴۸-۱۹۵۲)
- جان ویلکینسون تیلور، ایالات متحده (موقت ۱۹۵۲-۱۹۵۳)
- لوتر اوانس، ایالات متحده، (۱۹۵۳-۱۹۵۸)
- وتیورنیو ورونسه، ایتالیا (۱۹۵۶-۱۹۶۱)
- رنه ماهو، فرانسه، (۱۹۶۱-۱۹۷۴)؛ (موقت ۱۹۶۲)
- آمادو – ماهاتار ام بو، سنگال (۱۹۷۴-۱۹۸۷)
- فدریکو ماریو زاراگونوزا، اسپانیا (۱۹۸۷-۱۹۹۹)
- کوشیرو ماتسورا، ژاپن (۱۹۹۹-۲۰۰۹)
- ایرینا بوکووا، بلغارستان (۲۰۰۹- تاکنون)

یکی از زمینه‌های مهم فعالیت‌های یونسکو حمایت از آزادی مطبوعات و رسانه‌های کثرت‌گرا و مستقل و پیشتاز است و برای حمایت از جریان آزاد اطلاعات و تقویت ظرفیت‌های ارتباطی کشورهای در حال توسعه فعالیت می‌کند. همین دکترین جریان آزاد اطلاعات است که از دهه ۱۹۴۰ استقرار یافته و سبب نیرومند و گسترده شدن رسانه‌های غربی و محتوای خبری آنها شده است.

یونسکو به کشورهای عضو در سازگار کردن قوانین رسانه‌ای خود با ضوابط دموکراتیک و اعمال استقلال تحریری رسانه‌های خصوصی و عمومی کمک می‌کند و هرگانه که آزادی مطبوعات نقض شود، مدیر کل یونسکو از طریق مجاری دیپلماتیک یا سخنرانی علنی مداخله می‌نماید.

این سیاست هواداری و حمایت از برقراری «نظم نوین جهانی اطلاعات و ارتباطات» در دهه ۱۹۷۰ به جهت توجه کشورهای در حال توسعه به نقش مهم رسانه‌های همگانی در تأمین و تحکیم وحدت ملی در دوران پس از استعمارزدایی و در عین حال مبارزه با رسانه‌های کشورهای توسعه یافته، علاوه بر یونسکو، از سوی «جنبش غیرمتعهدها» نیز دنبال می‌شود. سران بسیاری از کشورهای عضو این جنبش با تأکید بر لازم و ملزوم بودن «نظم نوین جهانی اطلاعات و ارتباطات» و «نظم نوین اقتصادی بین‌المللی»، در کنار یونسکو به کمک در این زمینه پرداختند. از موفقیت‌های مهم کشورهای در حال توسعه در زمینه‌های «نظم نوین جهانی اطلاعات و ارتباطات» در دهه هفتاد میلادی، می‌توان به تصمیم کنفرانس عمومی یونسکو در نوزدهمین اجلاسیه آن در پاییز ۱۹۷۶ در خصوص تشکیل «کمیسیون بین‌المللی مطالعه درباره مسائل ارتباطات» و به ویژه تصویب اعلامیه مربوط به نقش وسایل ارتباط جمعی در روابط بین‌المللی در اجلاسیه بعدی (بیستم) یونسکو در سال ۱۹۷۸، اشاره کرد.

در راستای تلاش‌های یونسکو برای گسترش آزادی‌ها، سومین روز ماه مه هر سال را «روز جهانی آزادی مطبوعات» اعلام کرده است و همچنین روز ۱۷ مه هر سال «روز جهانی جامعه اطلاعات» گرامی داشته می‌شود، تا اندیشه‌های اجلاس جهانی سران درباره جامعه اطلاعاتی «ژنو در ۲۰۰۳ و تونس در ۲۰۰۵» برای ایجاد «جامعه اطلاعاتی مردم محور، فراگیر و توسعه‌گرا» بر مبنای حقوق بشر بنیادین که در ادامه توضیح داده خواهد شد، به جهانیان یادآوری شود.

یونسکو به منظور تقویت زیربناها و منابع انسانی ارتباطی کشورهای در حال توسعه، تخثث فنی و آموزشی ارائه می‌دهد و به تدوین طرح‌های رسانه‌ای ملی و منطقه‌ای به ویژه از طریق برنامه بین‌المللی برای توسعه ارتباطات (IPDC) کمک می‌کند و بیش از ۹۰ میلیون دلار برای بیش از ۱۰۰۰ طرح در ۱۳۹ کشور در حال توسعه بسیج کرده است. این سازمان برای پر کردن شکاف دیجیتالی، به کشورهای در حال توسعه کمک می‌کند تا سیستم‌های انفورماتیک خود را تشکیل دهند و دسترسی به جریان‌های جهانی اطلاعات را تضمین کنند. تأکید آنها بر آموزش و ایجاد شبکه‌های رایانه‌ای برای برقراری پیوند بین مؤسسات علمی و فرهنگی و اتصال آنها به شبکه جهانی اینترنت استوار است. فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی ICT، با چند برابر کردن فرصت‌ها و امکانات برای تولید، انتشار و دریافت اطلاعات در مقیاسی بی‌سابقه، اصل جریان آزاد اندیشه‌ها را گسترش می‌دهند.

یونسکو می‌کوشد اطمینان حاصل کند حداکثر افراد ممکن از این امکانات استفاده نمایند. دیگر مسائلی که یونسکو به آنها رسیدگی می‌کند، شامل تأثیر اجتماعی و فرهنگی این فناوری‌ها و رویکردهای سیاسی بر مسائل حقوقی و اخلاقی مربوط به اینترنت است.

در آوریل ۲۰۰۶ دبیرکل، آغاز اتحاد جهانی برای فناوری‌ها و توسعه اطلاعات و ارتباطات را تصویب کرد. هدف آن تسهیل و حمایت از ادغام ICT در فعالیت‌های توسعه، با تأمین تریبونی برای گفتگوهای آزاد و فراگیر، با حضور تمامی عوامل ذینفع و بخش‌های گوناگون در زمینه تعیین سیاست‌ها درباره نقش ICT در توسعه است.

▣ بخشی از فعالیت‌های یونسکو برای گسترش ارتباطات در نقاط مختلف جهان

❐ آفریقا

تحکیم و تثبیت رسانه‌های مستقل و آزاد و تقویت ظرفیت‌های ارتباطات و اطلاعات در کشورهای در حال توسعه یکی از مهمترین اولویت‌های یونسکو در جهت ترویج صلح و توسعه است، به طوری

که این کشورها بتوانند مشارکت فعال‌تری در عرصه ارتباطات بین‌المللی داشته باشند. این تلاش‌ها همه رسانه‌ها، اعم از رسانه‌های معمولی مانند مطبوعات و رادیو و تلویزیون و رسانه‌های فناورانه چون اینترنت را در بر می‌گیرد. در راستای اجرای این استراتژی در قاره سیاه، این سازمان در حال حاضر دو پروژهٔ رسانه‌ای را در کشور روآندا در دست کار دارد که مورد حمایت مالی آژانس توسعه نروژ (NORAD) نیز هست. هدف این پروژه چنانکه بیان شد ایجاد رسانه‌های مستقل و کثرت‌گراست. اولین مرحله این پروژه دومرحله‌ای در سال ۱۹۹۸ تکمیل شده است و در این مرحله ۱۸ ماه آموزش فشرده برای روزنامه‌نگاران و فعالین رادیویی برگزار شد. فاز دوم این پروژه دارای دو هدف عمده است: اول، حمایت از برنامه‌های رادیویی تولید شده توسط روزنامه‌نگاران مستقل زن و دوم، بهبود استانداردهای روزنامه‌نگاری و عملکرد حرفه‌ای.

یونسکو در حال حاضر از طریق نهادهایی موسوم به خانه مطبوعات که در روآندا (۱۹۹۶) و بروندی (۱۹۹۷) تأسیس شده است، به ترویج آزادی بیان در این مناطق از آفریقا می‌پردازد. هدف از ایجاد این مراکز ارائه فضایی برای بحث آزاد و تبادل اطلاعات است. خانه‌های مطبوعات راه طولانی‌ای را در جهت کمک به مبارزات روزنامه‌نگاران و خروج آنها از انزوا طی کرده است.

یونسکو همچنین در آنگولا نیز با همکاری بنیاد Hirondelle فعالیت بسیاری در جهت توسعه رسانه‌های آزاد و برگزاری دوره‌های آموزشی مختلف برای کارمندان رادیو انجام داده است.

❐ تیمور شرقی

در راستای تلاش‌های سازمان ملل متحد برای کمک به مردم تیمور شرقی جهت استفاده از ظرفیت‌های خود برای ایجاد یک حاکمیت ملی و مردمی، یونسکو مأمورین و نمایندگانی به این کشور فرستاد تا به ارزیابی شرایط این کشور بپردازد و بررسی نمایند که چه کمک‌هایی در این کشور بیشترین بهره‌وری را خواهد داشت.

یونسکو و انجمن جهانی روزنامه‌ها (WAN) نیروهای خود را برای بازسازی صنعت جنگ زده روزنامه‌نگاری در تیمور شرقی ائتلاف کردند. در فوریه ۲۰۰۰ یک کارشناس فنی برای ارزیابی نیازهای مطبوعات محلی برای تجهیزات چاپ و توزیع از این کشور بازدید کرد و به عنوان یک اقدام فوری و موقت راه‌اندازی یک مرکز چاپ را در دستور کار قرار داد، اما این سازمان توجه داشت که برای ادامه حیات طولانی مدت روزنامه‌ها، تجهیزات چاپ و توزیع باید توسعه یابد.

همچنین به منظور سازماندهی رادیو و تلویزیون و هدایت روند دموکراتیک و منطقی توسعه این رسانه‌ها، از سوی یونسکو چهارچوب‌های قانونی نیز ارائه شده است.

نهایتاً یونسکو به طور آزمایشی رادیوهای گوناگونی را برای اقشار مختلف جامعه از قبیل: کشاورزان، صنعتگران، ماهیگیران، صنایع کوچک، معلمان، مددکاران اجتماعی، زنان و به‌ویژه جوانان تأسیس کرد و ایجاد رادیوهای دیگری را نیز در دستور کار دارد.

❐ یوگوسلاوی سابق

در دسامبر سال ۱۹۹۳، یونسکو بر اساس جریان آزاد عقاید از طریق متون و تصاویر، برنامه‌ای آزمایشی را در مناطق درگیری و جنگی سراسر جهان راه‌اندازی نمود. تأکید ویژه این برنامه بر یوگوسلاوی سابق بود، چرا که روزنامه‌نگاران آن کشور تحت فشار سنگین سیاسی بودند و دسترسی به اطلاعات بی‌طرفانه روز به روز در آن کشور مشکل‌تر می‌شد.

در چند سال اخیر، یونسکو در بسیاری از جمهوری‌ها و سرزمین‌های یوگوسلاوی سابق به تجهیز رسانه‌های الکترونیکی و روزنامه‌های مستقل به لوازم اداری و دفتری پرداخته و اقدام به برگزاری دوره‌های آموزشی گوناگونی برای خبرنگاران و روزنامه‌نگاران نموده است. هدف از تمام این تلاش‌ها، تسهیل تماس و تبادل اطلاعات بین رسانه‌های این منطقه و سایر نقاط جهان و توسعه رسانه‌های آزاد، مستقل و کثرت‌گراست.

آخرین تلاش‌های یونسکو عبارتند از کمک به انطباق زیرساخت‌های رسانه‌های این منطقه با روش‌های نوین و توزیع و پخش فیلم، فیلم‌های مستند و برنامه‌های کودک برای ایستگاه‌های تلویزیونی در بوسنی و هرزگوین و سایر نقاط یوگوسلاوی، یونسکو با کمک انجمن جهانی روزنامه‌ها (WAN) یک سیستم توزیع را برای پخش روزنامه‌ها و هفته‌نامه‌های مختلف در کوزوو به راه انداخته است تا مردم از انتخاب‌های بیشتری برخوردار باشند و محدود به چند نشریه نباشند، اقداماتی مشابه نیز در سایر مناطق مانند بلگراد، انجام شده است.

❐ اجلاس جهانی سران

قطعنامه ۷۳ اتحادیه بین‌المللی ارتباطات (ITU) در اجلاس «مینه آپولیس ۱۹۹۸» تصمیم گرفت به دبیر کل این اتحادیه توصیه کند موضوع تشکیل اجلاس جهانی سران درباره جامعه اطلاعاتی (Wsis) را در دستور کار کمیته اداری سازمان ملل متحد قرار دهد و نتایج این مشورت را به

شورای اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور ITU گزارش دهد. از آنجایی که کمیته اداری سازمان ملل متحد نسبت به تشکیل این اجلاس نظر مثبتی داشت و اغلب سازمان‌ها و کارگزاری‌های ملل متحد نسبت به همکاری در خصوص تدارک و تشکیل اجلاس سران فوق ابراز علاقه کردند، تصمیم گرفته شد که اجلاس سران تحت حمایت کامل دبیرکل سازمان ملل متحد و با سپردن نقش اصلی در امر تدارکات به اتحادیه بین‌المللی ارتباطات راه دور تشکیل شود، شورای این اتحادیه در سال ۲۰۰۱ تصمیم گرفت اجلاس سران را در دو مرحله تشکیل دهند.

مرحله اول: از ۱۰ تا ۱۲ دسامبر ۲۰۰۳ در ژنو.

مرحله دوم: از ۱۶ تا ۱۸ نوامبر ۲۰۰۵ در تونس.

در حقیقت تدارک تشکیل این اجلاس هنگامی آغاز شد که شکاف بین ثروتمندان و فقرا در زمینه اطلاعاتی و ارتباطی افزایش زیادی پیدا کرده بود و همزمان با آن، روز به روز بر اهمیت ارتباطات راه دور در سطح سیاسی، اجتماعی و فرهنگی افزوده می‌شد.

مجمع عمومی ملل متحد این اجلاس سران را به عنوان وسیله‌ای مؤثر برای کمک به سازمان ملل متحد در اجرای اهداف اعلامیه هزاره دانسته است و چنانکه پیشتر بیان شد، اتحادیه بین‌المللی ارتباطات به عنوان یکی از مهمترین کارگزاری‌های سازمان ملل متحد، مسئول گردآوری تمامی عوامل مؤثری است که در زمینه‌های علمی، فنی و اقتصادی تخصص دارند و می‌توانند به رهبران، بخش خصوصی، NGOها و ... کمک نمایند.

قطعنامه ۱۸۳/۵۶ مجمع عمومی ملل متحد هدف اجلاس سران را ایجاد دیدگاه و درکی مشترک از جامعه اطلاعاتی و تصویب اعلامیه و برنامه اقدام برای اجرا به وسیله دولت‌ها، نهادهای بین‌المللی و همه بخش‌های جامعه مدنی، توصیف کرده است.

چند کمیته تدارکاتی دستور کار و موضوعات اجلاس سران را تعیین خواهند کرد. کنفرانس ITU در سال ۲۰۰۲ (مغرب) اطلاعاتی را که چهارچوب اهداف ذیل را مشخص می‌کرد تهیه کرده است، این اهداف عبارتند از:

۱- تأمین دسترسی به فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی برای همه

۲- فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی به عنوان ابزاری برای توسعه اقتصادی و اجتماعی و برآوردن اهداف توسعه هزاره.

۳- اطمینان و امنیت در استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی.